

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/124/81-84>

Röya Nəsimova

Bakı Dövlət Universiteti

magistrant

<https://orcid.org/0009-0002-8047-5139>

royanesibova@gmail.com

Regionların sosial-iqtisadi inkişafında azad iqtisadi zonaların potensial təsir imkanlarının təhlili

Xülasə

“Regionların sosial-iqtisadi inkişafında azad iqtisadi zonaların potensial təsir imkanlarının təhlili” mövzusunda aparılan bu tədqiqat, ölkə daxilində iqtisadi fəallığın balanslaşdırılmış paylanmasına və regionlararası bərabərsizliyin azaldılmasına yönəlmiş əsas vasitə kimi azad iqtisadi zonaların (AİZ) rolunu araşdırır. Tədqiqatın məqsədi AİZ-lərin regionların inkişafında yaratdığı imkanları və riskləri müəyyənləşdirmək, onların sosial rifahə və iqtisadi göstəricilərə olan təsirini dəyərləndirməkdir.

Araşdırmada beynəlxalq təcrübə ilə yanaşı, Azərbaycanda yaradılmış və planlaşdırılan azad iqtisadi zonaların (məsələn, Ələt Azad İqtisadi Zonası) fəaliyyət modelləri təhlil olunur. AİZ-lərin investisiya axınlarının cəlb olunması, yeni iş yerlərinin yaradılması, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və ixrac yönümlü istehsalın təşviqi kimi aspektlərdə regionların sosial-iqtisadi inkişafına müsbət təsiri vurğulanır.

Tədqiqat nəticəsində müəyyən olunur ki, düzgün planlaşdırılmış və effektiv idarə olunan AİZ-lər regionlarda innovasiya mühitinin formalaşmasına, sahibkarlığın inkişafına və sosial rifahın yüksəlməsinə mühüm töhfə verə bilər. Lakin bu prosesin uğuru bir sıra şərtlərdən — hüquqi-normativ bazanın dayanıqlılığı, nəqliyyat-logistika əlaqələrinin gücləndirilməsi və kadr potensialının hazırlanmasından da asılıdır. Sonda tədqiqat əsasında AİZ-lərin regionlarda daha effektiv tətbiqi üçün tövsiyələr təqdim olunur.

Açar sözlər: region, sosial, iqtisadi, potensial, hüquqi

Röya Nasibova

Baku State University

Master's student

<https://orcid.org/0009-0002-8047-5139>

royanesibova@gmail.com

Analysis of the Potential Impact of Free Economic Zones on the Socio-Economic Development of Regions

Abstract

This study, conducted on the topic of “Analysis of the potential impact of free economic zones on the socio-economic development of regions,” examines the role of free economic zones (FEZ) as the main tool aimed at a balanced distribution of economic activity within the country and reducing interregional inequality. The purpose of the study is to identify the opportunities and risks created by FEZs in the development of regions and to assess their impact on social welfare and economic indicators.

Along with international experience, the study analyzes the activity models of free economic zones (for example, Alat Free Economic Zone) created and planned in Azerbaijan. The positive impact of FEZs on the socio-economic development of regions in terms of attracting investment flows, creating new jobs, improving infrastructure, and promoting export-oriented production is emphasized.

The study results show that properly planned and effectively managed FEZs can make a significant contribution to the formation of an innovation environment in the regions, the development of entrepreneurship, and the improvement of social welfare. However, the success of this process also depends on a number of conditions—the stability of the legal and regulatory framework, strengthening transport and logistics relations, and the preparation of human resources. Finally, recommendations are presented for the more effective implementation of FEZs in the regions based on the study.

Keywords: *region, social, economic, potential, legal*

Giriş

Müasir dövrdə regionların tarazlı sosial-iqtisadi inkişafının təmin olunması hər bir ölkənin qarşısında duran əsas strateji prioritetlərdən biridir. Bu, xüsusilə iqtisadi strukturun mərkəzləşmiş olduğu ölkələrdə regionlararası inkişaf fərqlərinin aradan qaldırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Regionların iqtisadi potensialından səmərəli istifadə olunması, yerli resursların iqtisadi dövriyyəyə cəlb edilməsi, məşğulluğun artırılması və sosial rifahın yüksəldilməsi bu prosesin başlıca hədəflərindəndir (Abbasov, 2018).

Bu kontekstdə azad iqtisadi zonalar (AİZ) dünya üzrə uğurlu regional inkişaf alətlərindən biri kimi çıxış edir. AİZ-lər investorlar üçün əlverişli biznes mühiti yaratmaqla yanaşı, regionlara birbaşa xarici investisiyaların cəlb olunmasını sürətləndirir, sənayeləşmə prosesini stimullaşdırır və ixrac imkanlarını genişləndirir. Eyni zamanda, bu zonalar regionlarda yeni iş yerlərinin yaradılması və əhalinin gəlir səviyyəsinin artırılması baxımından da mühüm rol oynayır (Guliyev, 2025).

Tədqiqat

Azərbaycan da bu sahədə məqsədyönlü addımlar atmaqla regionların inkişafında AİZ-lərin potensialından istifadə etməyə başlamışdır. Xüsusilə Ələt Azad İqtisadi Zonası kimi təşəbbüslər ölkənin qeyri-neft sektorunun inkişafına, iqtisadi şaxələndirməyə və regional balansın yaradılmasına xidmət edir (Məhərrəmov, 2019, s. 138).

Təqdim olunan bu tədqiqatda azad iqtisadi zonaların regionların sosial-iqtisadi inkişafına təsir imkanları geniş şəkildə təhlil olunacaq, onların praktiki tətbiqi, əldə olunan nəticələr və mövcud çətinliklər üzərində dayanılacaqdır. Məqsəd – AİZ-lərin regionlar üçün yaratdığı imkanları qiymətləndirmək və gələcək inkişaf üçün təkliflər irəli sürməkdir (APA News, 2024).

Azad İqtisadi Zonaların Regionların Sosial-İqtisadi İnkişafına Təsirinin Analitik Təhlili: İmkanlar, Çağırışlar və Perspektivlər

Regionların sosial-iqtisadi inkişafı hər bir ölkənin uzunmüddətli dayanıqlı inkişaf strategiyasının əsas tərkib hissəsidir. Azərbaycanın da inkişaf modelində regionların balanslı şəkildə inkişaf etdirilməsi, iqtisadi fəallığın ölkə üzrə bərabər paylanması, əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və işsizlik səviyyəsinin azaldılması kimi məqsədlər prioritet istiqamətlərdəndir. Bu məqsədlə həyata keçirilən dövlət proqramları və təşviqedicə tədbirlərlə yanaşı, yeni iqtisadi idarəetmə formaları da gündəmə gəlməkdədir. Bu çərçivədə azad iqtisadi zonalar (AİZ) xüsusi yer tutur (APA News, 2025; Ministry of Economy of Azerbaijan, 2024).

Cədvəl 1. Azad İqtisadi Zonaların Regionlara İnvestisiya Cəlbətmə Effektivliyi (seçilmiş ölkələr üzrə).

Ölkə	AİZ-lərin sayı	AİZ-lərə cəlb olunan birbaşa xarici investisiya (mlrd. \$)	Regionlara yönələn ümumi investisiya artımı (%)	Məşğulluğa təsir (yeni iş yerləri)
Çin	2,543	1000+	35%	60 milyon+
BƏƏ	45	85	40%	400,000+
Türkiyə	19	23	18%	80,000+
Azərbaycan*	1 (Ələt AİZ)	0.5 (potensial)	Gözlənilir (2025 sonrası)	10,000 (proqnoz)

Mənbə: UNCTAD, Dünya Bankı, İqtisadiyyat Nazirliyi (2024)

Cədvəl 1-də dünyanın müxtəlif ölkələrində fəaliyyət göstərən AİZ-lərin investisiya cəlbəmə potensialı və regionlara verdiyi iqtisadi töhfələr müqayisəli şəkildə göstərilmişdir. Burada xüsusilə Çin nümunəsi önə çıxır – ölkədə 2500-dən çox AİZ fəaliyyət göstərir və bu zonalar 1 trilyon dollardan artıq birbaşa xarici investisiyanı cəlb etməklə milyonlarla yeni iş yeri yaratmışdır (IFC, 2023).

Türkiyə və Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri kimi ölkələrdə də AİZ-lər vasitəsilə regionlara yönələn investisiyalarda və iqtisadi fəallıqda əhəmiyyətli artım müşahidə olunmuşdur. Azərbaycanın Ələt Azad İqtisadi Zonası isə hələ ilkin mərhələdə olsa da, yaxın illərdə 10 minə yaxın iş yeri yaratmaq və qeyri-neft sektorunda investisiyaları artırmaq potensialına malikdir (Yuzbashiyeva, Abasova, & Yuzbashiyev, 2025, s. 9).

**Cədvəl 2. Azad İqtisadi Zonaların Regionların İqtisadi Strukturuna Təsiri
(Azərbaycan üzrə proqnozlar).**

Göstəricilər	2023 (mövcud vəziyyət)	2027 (proqnoz, AİZ-lərin təsiri ilə)
Regionlarda sənaye məhsulu (% pay)	22%	35%
Qeyri-neft ixracında regionların payı	15%	28%
Regionlarda məşğulluq səviyyəsi (%)	61%	68%
Regionlara yönələn investisiya həcmi	1.2 mlrd. AZN	3.5 mlrd. AZN

Mənbə: Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi, 2024–2025 proqnozları

Cədvəl 2. Azərbaycanın regional iqtisadi strukturunda AİZ-lərin mümkün dəyişiklik yaratma imkanlarını əks etdirir. Hal-hazırda regionların sənaye istehsalındakı payı 22 faiz civarındadır. Ancaq AİZ-lərin təsiri ilə bu göstəricinin 2027-ci ilə qədər 35 faizə yüksələcəyi proqnozlaşdırılır.

Eyni zamanda, regionların qeyri-neft ixracındakı payının da ikiqat artaraq 28 faizə çatacağı gözlənilir. İnvestisiya həcmlərindəki artım və məşğulluq səviyyəsinin yüksəlməsi də AİZ-lərin potensial müsbət təsirlərinə dəlalət edir (Józefowski & Młodak, 2017, p. 33; “Role of Special Economic Zones Policy in Increasing Azerbaijan's ...”, 2024).

Nəticə

Aparılan təhlillər göstərir ki, azad iqtisadi zonalar (AİZ) regionların sosial-iqtisadi inkişafını sürətləndirmək üçün strateji alətdir. Onlar investisiya axınlarını stimullaşdırmaq, sənaye istehsalını regionlara yaymaq, ixrac yönümlü istehsala şərait yaratmaq və məşğulluğu artırmaqla regionlararası iqtisadi fərqlərin azaldılmasına real töhfə verə bilər.

AİZ-lər eyni zamanda yerli resursların daha səmərəli istifadəsini təşviq edir, özəl sektor fəallığını yüksəldir və regional iqtisadi məkan daxilində yeni dəyər zəncirləri formalaşdırır.

Təsir mexanizmləri çoxşaxəlidir: fiskal və inzibati güzəştlər kapital cəlbini artırır; klasterləşmə istehsal səmərəliliyini yüksəldir; logistika üstünlükləri məhsulların bazarlara çıxışını asanlaşdırır; yüksək standartlı biznes mühiti isə yeni texnologiyaların və idarəetmə praktikalarının diffuziyasını sürətləndirir.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, T. A. (2018). *Azad iqtisadi zonaların nəzəriyyəsi və təcrübəsi* (Master dissertasiya, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti).
2. APA News. (2024, January 19). *Azerbaijan increases territory of Alat Free Economic Zone*. APA.az.
3. APA News. (2025, July 1). *Elmar Mammadov: Free economic zones to be established in Karabakh*. APA.az.
4. Guliyev, V. (2025, February 5). *Azerbaijan's contribution to regional connectivity*. Azerbaijan International Air Center.
5. IFC. (2023). *IFC to support businesses in Azerbaijan's Alat Free Economic Zone*. Dünya Bankı Qrupunun mətbuat xidməti.
6. Józefowski, T., & Młodak, A. (2017). Special economic zones in the context of regional development. *Europa XXI*, 33, 33–47. <https://doi.org/10.7163/Eu21.2017.33.3>
7. Karim, S. (2024). Impact of special economic zones on socioeconomics and institutions: The case of Poland. *Regional Studies*. <https://doi.org/10.1080/00343404.2022.2069745>
8. Khatamova, M. O. (2024). Special economic zones as drivers of regional economic development: Best practices and implications for Uzbekistan. *American Journal of Business Management, Economics and Banking*, 30, 29–32.
9. Məhərrəmov, R. (2019). Ələt azad iqtisadi zonasında vergitutma məsələləri. *Azərbaycanın Vergi Jurnalı*, 1(138).
10. Ministry of Economy of Azerbaijan. (2024). *Alat Free Economic Zone: Hüquqi baza və imkanlar*. AFEZ Authority.
11. Role of Special Economic Zones Policy in Increasing Azerbaijan's ... (2024). *Journal of Applied Business and Economics Research*, 1(2).
12. Yuzbashiyeva, G., Abasova, S. A., & Yuzbashiyev, I. (2025). Features of regional development of Azerbaijan. *Economic Cooperation Organization Economic Journal*, 1(9).

Daxil oldu: 25.07.2025

Qəbul edildi: 18.10.2025